

No, toż momy juz jutro poła lipnia. Lipiyn to jes bezmać latowy miesion tela, co latoś tego lata sam u nos aby we Chorzowie, tego lata – krom moja i czyrwnia – niy boło. No, ale we kalyndorzu jest i tego sie trza dziyrzyć, i niy jamrować kiej sie wywczasy medikowało, miarkowało we tym razinku miesioncu. Jo zawdy wykluźoł sie kajsik na luft we czyrwniu abo dziepiyro we tym kosokowym miesioncu lebo we wrzyśniu, kiery jesce richticzne Staropoloki mianowali „stojęczeń”. Tela, co niy kcioł sam rzondzić ło tym (coby mie juzaś jakisik angyjber niy zrychtowoł, niy sprawioł) ino blank ło czymsik inkszym.

Niy bołbych richticzny Chorzowiok kiejbych ździebko niy naszkryfloł (napisoł – jak kce tyn angyjber coch to Ło niym godoł skorzij), ło tym jak tyn nasz Chorzów zbajstlowali, z cego sie to wszyjsko wziyno.

Nojprzodzij boło tak; król pruski, a niyskorzij cysorz Miymiec, Wilhelm I flyjgowoł ci sie boł we wywołanym kurorcie Bad Ems we Nadrynii (tam kaj wypokopiyli te „yjmskie” pile). Pewnikiym mu sie tam diosecko mierzło i przecytoł taki listeczek łod landrata Hugo Solgera, kiery na gwołt kcioł coby ze tych poruch kolonii wele Königshütte zbajstlować jedne miasto. Pieronym mu sie to pozdało i łozymnostego lipca 1868 roka wydoł „dekret”, kierym napoczło sie fongowanie miasta Królewsko Huta tak nikiej tyn werk, kiery już tam, kole wsi, dziedziny Chorzów łod 1802 roku fedrowoł (ha,ha, można mi juzaś jakisik mōndrok rzyknie, co niy fedrowoł ino walcowoł, bo fedrowli ino grubiorze, hajery, berkmōny i murcki). Pochytoł wszyjsko do kupy: „osada” Królewsko Huta, „kolonia” Szarlociniec, Erdmannswille, tako „kolonia” Świyntochlowice, wiyrchnie i postrzednie Logiewniki, Klymzowiec i „kolonia” Pniaki. Ja, dobrzeście słyszeli: PNIAKI, bo dziepiyro niyskorzij nasze Ślōnzoki napoczli godać na nie Pnioki, co ci już do dzisioj łostało, chocia ino u takich jak jo – Ojgyn z Pniokōw. Bo bali i niyftore chorzowskie rajce niy poradzom sie pochytać, co to tyż te Pnioki sōm. Jesce pora lot przodzij, podwiyl jesce niy boło miasta, Farorz ze Piekor, Alojz Ficek gryfnie ci poświyńcioł kościół, do dzisioj mianowany „Barborka”. Do tyj fary przinaležało wtynczos już iber 10 tysiyncy wiyrnych. Poradzicie sie to forsztelować, poradzicie sie to wystawić? Jak to wszyjsko gynał sie dziolo, to można byda beroł kiej indzij, a terozki ino powia, co ta Królewsko Huta, tyn terozki Chorzów, to ci mioł pieronym pometlany żywot. Gynał tak jak pometlane, powańżłone nikiej boło życie Chorzowiokōw, i to niy ino Ślōnzokōw.

Ino, iże niy ło tym dzisioj kciołech godać. Miasto miastym, no ale ciyngiym sam boła dziedzina, boła wieś Chorzów. I Wiycie! Do dzisioj idzie jesce trefić richticznych pamponi, siodłokōw we Starym Chorzowie. Jedyn śnich Erwin Cofałka (pozdrowiōm piyknie, pozdrowiōm cołko familijo) poradzi swoich staroszkōw wywyść aże do styrysta lot nazod. I to je po prowadzie. Łon tyż poradzi gryfnie berać ło tym, co tyż to sie sam u nos dziolo. Niy byda bajdurzoł barzij do zadku, styknie co powia, iże zarozki po drugij wojnie przikludziyło sie

sam do nos (niy ino do Chorzowa) poľno roztomajtych Goroli. Śniymi to zawdy niyskorzij boľa uciecha. Przeca same to poradziecie spokopić. Jedne sie starali, inksze niy, coby sie przibadać do tyj naszyj godki. Boľo ci tyż skuli tego mocka szpasu. U nos we werku robiu ci jedyn Gorol łode Lublina. Blank niy poradziu spokopić co tyż mu jejigo majster ciynngiym godo i pedziu mu boľ kiejsik:

– Majster, wy tak gryfnie po waszymu (znacy po naszymu, pra?) godocie a jo bych sie tyż kciu przibadać, naumieć. Moga przijnść do Was, to byście mi ździebko wyeklerowali, wytuplikowali?

– Dobra, synek – pado majster, a Paulek Skwara mu boľo na miano. – Wejźniesz jako dobro halba, przijndziesz ku mie i bydymy po ślonsku godać.

– Raduja sie festelnie, panie majster, ino ryzyknijcie mi co to je halba?

– Jezderkusie! Mosz recht synek. Co to je halba na dwioch??? Przismyc zarozki coľki liter i bydzie klar!!!.

No, ale, to boľo we werku a terozki to moźno poľozprawiom za to deczko ło chlybie. Chlyb, to chlyb. Przodziej grydno sztrofka ze krakowskij śpiywki:

„Za chopa sie napiyrała,
Chlyba upiyc niy umiała:
Tak sie ji gryfnie wydarzoľ –
Pozaskórzu kotek łajziuľ,
Łogonek szpryngnoľ do gory –
Jesce niy erbnoľ do skory.”

Niy zawdy tak jednakowoź boľo, niy zawdy dyć chlyb to byli nasze pecynki. Nojprzodziej, za blank downego piyrwyj ludziska ćkali reź, pszynica i inksze łobiyli we ziorkach, krupach lebo nikiej moľka. Niyskorzij wypokopiyli co idzie to piyc na telkich łozhajcowanych srogich bergach lebo we hasiu. Mianowało sie to „podpłomyki” lebo placki (tela co jesce niy trzite, jako to terozki nasze Mamulki i Starki parszczom). Wyczytoľech u telkigo jednygo srogigo mondroka (kierego ch sam juź kiejsik spominuľ) Zygmunta Glogera, iże ze chleby, ze moľkom sknoľtlowane byli roztomajte zwyki i wierzynia. Fto niy słysoľ ło źurze, siymiyńcu, kisiylu (inakszij – źilyju), lemiyszce, roztomajtych krupach, krupicach, pynczokach, zacyrkach, praźuchach, i ... jak by tam jesce to wszyjsko gynaľ niy mianować. Bocza jesce kieć moja Starka piykli we hasiu lebo na blasze placki, take rajbkuchy bez droźdźow ino posoľone lebo pociepane cukrym. Ino, coby mi sam źodyn niy przeciepowoľ, iże jo mom rod te moderne dzisiej „chipsy” i inksze pieroństwo, kiere ćkajom terozki dziecka, modzioki a i stare knakry we kinie tyź!

Wiyecie, i niy ino u nos, nale we coľkij Polsce i kaj indziej na świyecie chlyb boľ skuplowany ze roztomajtymi łobrzyndami, świyntami, i tyż poľno boľo zortow i mianow prziflostrowanych do dni lebo fajerow. Byli chlyby na wiesioły (koľocze i korowaje), na zapusty (reczuchy, pampuchy, kreple, chrostki), na Wielgonoc (baby, babowki i polskie mazurki), na Wilijo, pogrzyb lebo zaduszki (perebuszki, peretyczki – niy wiyem tak richtik co to jes?). Boľ tyż downij „chlyb

żałobny” lebo żołosny, kiery sie rychtowało na stypa po pochowku. Już we 1674 roku jedyn istny szkryfłó:

„Czamu chlyb, kiery bez cufal na deliny śleci, całujemy? – bo chlyb jes
świynty!”

a ku tymu:

„świynto go upłonnie ziymia”.

I dejcie pozor! Terozki idzie bele kaj ujzdrzić, łoboczyć roztomajtych soroni, kierzy we copkach, we myckach, we tych ci wszyjskich dioseckich takich „bejsbołowkach” poradżom siednońc do stoła. A downiysze Ślonzoki nikaj, i nikandy niy siednoń do jodła we mycce, bo na stole jes chlyb, tyn świynty chlyb, kiery sie kusikuje, kierego sie do hasioka niy wyciepuje, kiery sie we zocy do łognia wciepnie, spoli, kiej go jes za tela, kiej pora sznitow ze wieczerzy łostało. Zawdy tyż, i to u biydnych, i u zabranych, za starego piyrwyj we komorze leżoł chlyb pod biołym tisztychym lebo srogom, tyż biołom sznuptychlom. Boł taki srogi mondrok – Samuel Adalberg (zemrził we 39 roku zeszłego wyka), kiery ci boł poskłodoł mocka roztomajtych powiarkow, powiadaczek ło chlybie. Pora sam rzykna, no, niy tak blank nikiej Łon, nale po naszymu, bo som richtik mondre i szykowne:

„Chlebym i solom ludzie ludzi niewolom”,

„Kaj chlyb i woda – tam niy ma głoda”,

„Chlyb mo rogi – biyda nogi”,

„Chlyb cudzym pitwokiym korony – niy smakuje”,

„Doł Ponboczek chlyb – do i zymby ku tymu”,

no, i tako gryfno staropolsko przypowiarka, co:

„Chlyb, piwo i świca – przilozdobiom, garnirujom ślachcica”,
a co kiejsik geldowalo, iże richticzny fyrszt musi mieć i dobry domowy chlyb, zawdy dobre, swojskie piwo (możno i jakosik nolywka) na stole i ku tymu światło, zawdy dobre światło a niy kopciuch, jak to downij bywało. No, i coby boł szlus ze tymi powiadaczkoma rzykna jesce, iże:

”Fto chlyba niy kce, niy godziyn kołocza”

a to beztoż, iże:

„Fto chlebym gardzi, to nim Ponboczek jesce barzij”.

Boł ci taki dochtor we Krakowie Szymon (Syreniusz) Syreński, na łostatek szesnastego wyku, (a zemrziło mu sie już we siedymnostym wyku, we 1611 roku), kiery gryfnie ło chlebie szkryfłó:

„(...) hanyż albo kmin polny, u nas bardzo pospolity, używają do chleba (...).

Chleb z nim pieczony, nie tylko w smaku przyjemny, ale i pomocny w wielu chorobach”.

Nale tyż ziorka czornuchy piekorze majom rade wciepować do rżannego i biołego chlyba dlo posilynia filipa i dlo smaku nojmiłyszego. Tuplikowół ci łon tyż, iże gorki chlyb wszyjskim szkłodzi a chlyb rżanny na poły ze pszynicnom mołkom nojlepszij smakuje. I to można je prowda, bo wiela razy jo dostał hiby łod Mamulki, kiej zech przismycoł gryfny pecynek chleba łod naszymu piekarza

Niysłonego, tela co ze łobiuch zajtów łobgryziony. Ale, downij, te kiere sie wiela niy ajnbildowali mieli festelnie radzi chlyb ze takij pytlowanyj mołki upieczony. Kiej był srogi głód to i ze eriki, ze bukwie, ze lyskowych łorzechow, ze dymbiokow, ze ajchli tyż piykli chlyb coby ino czymśik szczewa, bachory zasztopować, zaszpöntować. A i wtynczos, downo, downo tymu byli take, co ciyngiy jamrowali, iże som piekorze, kierzy chlyba bez drożdżow niy poradżom sprawić, zawdy lejom – miasto kwasu lebo naciostka – drożdżow łozwodnionych, coby chlyb był puszyty i festelnie rosnoł.

Nale, jakech pedzioł, bezmać po gorkim chlybie moge cowiek zachorzeć. A tyż, jak szkryfloł jedyn istny, dochtor i krakowski profesor, Szymon Syreński, iże chlyb rżany jes festelnie zdrowy i maszkytny, nale te cudoki ze inkszych krajow, kiere jesce dō niygo sie niy przילוżyli, niy czujom tego smaku i godajom co idzie śniygo zaniymoc. I sam my przijnszli terozki na to, co tak na isto, nom Ślonzokom festelnie szkłodzi. Szkłodzom nom, i to fest, te roztomajte angyjbery, kiere sie juzaś bierom do bajstlowanio ustawy ło łochronie zdrowio. Niy, niy byda sam dzisioj politykowol, tela co rzykna, iże te co ciyngiy tam cosik wekslujom dali by sie pokoj i posuchali Karlika z „Kocyndra”, kiery już festelnie downo wypokopioł jak to richtik ze tom medicinom i dochtorskōm hilfom jest.

Ano, momy szejść knifow jak przijnść do zdrowio, kiej już cowiek jes blank niymocny:

Cowiek niymocny niy idzie, i niy dowo skozać coby dochtor dō niygo prziszoł – pora dni niyskorzij wyzdrowiyje.

Cowiek niymocny dowo skozać coby dochtor prziszoł, nale tyn niy przilazuje – za pora dni cowiek jes lepszy, lebo blank wyzdrowioł.

Cowiek niymocny woło dochtora, dochtor przilazuje, tela co ino połosprawio i żodnyj recypty niy naszkryflo – tyn istny juzaś wyzdrowiyje.

Cowiek niymocny napyto dochtora, dochtor sie przikwancko, recypt naszkryflo tela, co tyn niymocny niy depto do japytki – za pora dni jes ci juz lepszyszy; wyzdrowioł.

Cowiek niymocny pyto dochtora do sia, dochtor sie przikludzi, recypt jimu naszkryflo, chory posywo do japytki po pile, nale jich niy łyko – tyż chnet wyzdrowiyje.

Cowiek chory, niymocny woło wartko dochtora, dochtor gibko przilazuje, szkryflo recypt, tyn istny posywo do japytki, społyknie pile lebo inkszo medicina – nic mu niy zaskłodzi i tyż łobstoji, tyż wyzdrowiyje.

Szłoby sam jesce pora godzin berać, łozprawiać ło chlybie i ło tym jak cowiek jes niymocny, bo to przeca jes jedne ino jodło (krom kartofli, kobzoli), kiere sie nigdy cowiekowi niy zmierznie i niy przejy.

„Bo kiej komu chlyb zaskłodzi, tymu ino pewnikiym kryja hilfnie, pomoże.”

Jedne co je dobre ze chlybom: łod chlyba niy rośnie basisko, niy robi sie srogszo wampa nikiej ze kobzoli, ze tych kartofli. A i tak idzie pedzieć:

„To cud dziynki Bogu, iże brzuch rośnie łod przodku!!!

Kiejsik do Maloty, do piekarza na Krojce prziszoł jedyn szpasownik, wigyjc i łod proga sie pyto:

– A mocie dzisiej stare, czyrstwe żymły, ja ?

– Ja, momy – pado przedowaczka.

– A wiela jejich mocie ?

Przedowaczka rachuje, rachuje i yntlich godo:

– A bydzie jejich sto dwadziścia śtyry!

– To dobrze wóm tak! Po coście tela jich napiykli?

Spomniło mi sie tyż co łozprawioł kiejsik moj ujek Alojz. Bolo to bez wojna kiej jedna baba, gdowa po wojoku nażrała sie starego konwiśnioka. Niyskorzij poszła do kościoła i ciyngiym purtała. Łoroz drzistła festelnie głośno, zgańbiyla sie, łobejrzała na wszyjskie zajty i choby nigdy nic pedziała:

– A kieroż to?

– A co, mocie dwie? – spytoł sie somsiod ze ławki.

I prawie mo powiadaczka, co :

„U gdowy, chlyb gotowy, tela co niyzdrowy!”

No, i coby bol szlus ze chlebym rzykna jesce jedna powiarka, nale festelnie mondro:

„Biydno to dziedzina, kaj sie chlyb kończy a berga napoczyno”.

A, iże wlejšli my we lato, toż tyż idzie pedzieć za jednym mondrokiym :

„A fto niy robiol bez lato, tyn bez zima mo głod”.

Bol moj Chorzów, bol chlyb a terozki jesce cosik ze inkszyj faski. Boczycie kiej to Amerikony ze Ruskimi na przedbiyżki ryli sie do gwiozd, kacali do kosmosu, suli fto bydzie piyrszy i dalszij. Bajstlowali ci roztoliczne zatelity, telkie tam sputniki, i inksze flugcojgi, kierymi szterowali śwyntygo Pyjtra, i tych inkszych tam na wiyrchu. Wiela łostudy ci z tego bolo to koždy przecać boczy.

Nale byli tyż i gryfne, szykowne fale. Jak dzisiej spominom sie kiej do samiuśkiego rańca gawcyli my we tyn telewizyjor i niy poradziyli sie doczkać, eżli te Jankesy, Amerikony wylandujom na tym naszym miesionczku, przijndom z byzuchym, we gościna do tego naszymy Majstra Twardowskiego, eli niy?

No, i doczkali my sie. A bolo to tak: Szesnostego lipca, chnet śtyrdziyści lot tymu nazod bo we sześcdziesionтым dziewionтым roku, sztartnoł ci bol tyn amerikonski „Apollo XI” na srogij rakiycie, kiero mianowali „Saturn V”. Po poruch dniach, we dwadziestego piyrszygo dwa Amerikony (mianowali jejich biksa, na kieryj mieli śleciec na tyn miesionczek, Eagle – po naszymu łoreł abo adler), ze samiuśkiego rańca (u nos, a niy we Americe), gynał za śtyry minuty szczworto to bolo, razinku wylandowali Amerikony piyrszy rołz na naszym miesionczku. Ludzie co to bol za tyjater. Wszyjskie już bez cołko noc niy poradziyli sie doczkać, kiej napocznie sie ta diosecko „transmisyjo” ze tego naszymy Wojtka? Niyftore gupieloki to gawcyli sie w niybo bez lornetki, bez roztomajte łoptikruły, eżli cegosik niy ujzdrzom. Juzaś roztomajte nawiydzone zbiyrali sie bele kaj do kupy coby porzykać za tych grzysznikow, kierzy Ponboczka szterujom. Byli telkie, kiere cosik tam bali i ujzdrzili, nale jo tam niy

wyrza. Jedyn to bali i kokota uwidzioł, nale go niyskorzij jejigo staro na łobiod uwarzyła.

Piyrszy słoz na tyn miesionczek Neil Armstrong, (Wiycie, mianowoł sie nikiem tyn trompyjtkorz, ło kierym zech godoł łońsko sobota), a zarozki za niym drugi, Edwin Aldrin. Szpacyrowali ci łoni po miesionczku do kupy, i pod parza, coby sie niy kiołzdli i niy łobalyli, cheba ze dwie godziny, a niyskorzij tyn piyrszy pedzioł boł: „..., iże telki maluśki krocze cowieka, a telki srogi krok ludzkości...” (abo tak jakosik).

Jo tam niy wiym, nale u nos we werku boł ci jedyn piyrszy sekretorz, kiery sie tak festelnie radowoł tymi Amerikonoma, iże łoni wylandowali, bo ci to pewnikiy skuli tego, co my momy srogie świynto: 22 Lipca (piyrwyj E.Wedel). Poradziyli ci ale te łochyntole wszyjsko na jejich zajta zwyrtnońć, i do dzisioj poradzoł ... nale ło tym cicho z pyskiym, bo to je polityka, a my sam momy mieć uciecha i szpas; do polityki styknie telewizyjor, jedna końsko fresa, Przemko ze Gosiewa i Jarosław „Wspaniały”, kiery wszyjskich wyciepuje kiej ino cosik pedzoł niy tak jak łon miarkuje abo wetuje jejigo flalma ze tymi „maślanymi” ślypioma.

Coby my tam niy godali ło tych Amerikonach, to tak na isto łoni same nic niy poradzoł wypokopić. Nale poradzoł gynał zmałpować łod inkszych. Przeca wszyjskie wiedzom, iże na miesionczku piyrszy boł zołwizoł tyn nasz majster łod magikow, Twardowski, kiery dziobłowi na Ksiynżyc uciyk, kiej go Lucyper łoszeredioł ze tym szynkiym co to sie „Rzym” mianowoł. Chocia godajom – i jo to barzij mom rod, i na isto w to wyrza – co tyn istny Twardowski pitnoł łod jejigo staryj, łod kieryj biere sie bezmac powiarka, iże „we starym kachloku dzioboł hajcuje”. Tam mocie i galantnego karlusa Twardowskiego, i łoszkliwo baba, no, i dziobła Lucypera. A to że żodyn, a już na isto Amerikony niy wiedzom jak tam na tym miesionczku jest, to ino skuli tego co Twardowski boł przeca ze Krakowa, a Galicyjoki zawdy byli zowistne, i ku tymu szpyndlikorze i pewnikiy medikowali, iże jakisik interes, lebo sztand na Ksiynżycu zbajstlujom podwiyl sie żodyn niy kapnie. A coby boło jesce barzij szpasobliwie, to łon, tyn Twardowski zafurgnoł na tyn Ksiynżyc na gryfnym kokocie a niy bajstlowoł dupnych rakiyt, skuli kierych momy tarozki – roztomajte gupieloki tak godajom – corozki żadniyszo pogoda i jakosik pieronowo dziura „ozonowo”. I niy wiym, cy żeście dali pozor, iże ta diosecko maszyna na kieryj Amerikony zakludziyli sie na miesioczek, pyrskała i ciepała łogniy choby biblijkowy Eliasz na tym Ponboczowym „rydwanie”, na tyj karze, na kieryj wyfurgnoł boł do niyba.

I to by boło na tela, na dzisioj, a beroł, łozprawioł jak we koźdo sobota łod poruch lot

Ojgyn z Pniokow